
Tres cartes:
Josep Yxart, Santiago Rusiñol i Raimon Casellas
a cura de Jordi Castellanos

Les tres cartes que publiquem, una de Josep Yxart i una altra de Santiago Rusiñol a Raimon Casellas i la resposta d'aquest a Josep Yxart, foren escrites el 1894. Les provocà una lloança de Casellas a la Infanta María Paz, germana d'Alfons XII, amiga de l'industrial i polític català Eusebi Güell i Bacigalupi i, com aquest, afeccionada a l'art i a les lletres. Els mots que provocaren la indignació de Josep Yxart eren els que tancaven el darrer dels sis articles que Casellas havia publicat, a «La Vanguardia», sobre la II Exposició General de Belles Arts de Barcelona.¹ Després de descriure-hi, en termes elogiosos, el retrat de la Infanta, pintat pel conegut retratista alemany Franz Von Lenbach, Casellas traspassava els elogis a la persona retratada, en els termes següents: «*Digna es también de la persona retratada, de la dama a quien debe agradecimiento Barcelona por los esfuerzos e iniciativas con que siempre ha contribuido al lucimiento de nuestros certámenes; de la princesa artista, que en carta, dirigida a su ilustre representante, nuestro estimado y respetable amigo don Eusebio Güell y Bacigalupi, ha escrito las siguientes palabras: "Diga a nuestros queridos catalanes cuan de corazón les deseamos siempre suerte en todas sus empresas, porque lo merecen por su amor al trabajo y por su patriotismo"*».

El text és prou explícit i, dins el conjunt de la crítica artística de Casellas, no el podem prendre com una simple anècdota o una marrada. No hi ha dubte que fou escrit amb una consciència clara de la seva significació política. No és, com interpreta Yxart, que Casellas s'hi declarí monàrquic. Simplement, lloava, en el gest privat de la princesa, la protecció a la vida artística i cultural catalana que havia reclamat contínuament dels poders públics. Casellas tingué sempre

1. R. CASELLAS. 2.ª *Exposición General de Bellas Artes*. VI: *Los pintores de la vida humana (Figuras y escenas de interior)*, «La Vanguardia» (12 de juliol de 1894).

plena consciència del problema que la ruptura de relacions entre l'estament intel·lectual i la societat comportava en la lluita per modernitzar la vida artística i cultural catalana. En concret: sense uns poders públics que protegissin i impulsessin la renovació del país, aquesta renovació difícilment podria realitzar-se. Obviament, la crida a les autoritats partia sempre de l'establiment previ dels «furs imprescriptibles de l'art», com en aquest text del 1891: «(...) cal deixarse de tiquis-miquis, fer com fa tothom y fins veure amb alegria qu'els poders públics, que l'element oficial hi afageixi la seva protecció, el seu prestigi, tot el decorat que requereix tan interessant argument... però això sí, sempre amb el ben entes de què aquestes generositats oficials, o per falta d'aptitut o amb el propòsit d'afavorir determinadas tendencias, institucions o personalitats, no vinguin a mermar els furs imprescriptibles de l'art».²

I, dos anys després de les cartes que publiquem, hi tornava: «¿Será ambición desmedida o prematura pedir para este arte nuestro "con vistas a Europa", para este arte nuestro que, en la relatividad de su esfera, se esfuerza en seguir las corrientes del pensamiento universal, será ambición excesiva —decimos— pedir el advenimiento de esta pintura decorativa, mitad naturaleza, mitad evocación, que en los grandes centros de arte moderno tiende a anular lo mismo al cuadro insignificante que al aparato cuadro de historia? Tiempo fuera ya de que esta pregunta, que nosotros formulamos, la dirigieran a nuestros artistas las generosas corporaciones provinciales y municipales, los ilustres prelados de Cataluña, las sociedades de fomento, los círculos mundanos, los centros académicos de Barcelona, cuyo amor al arte han demostrado tantas veces con ofertas de premios para nuestros certámenes. Por ser las más directamente interesadas en el prestigio y en la cultura de nuestra sociedad, todas estas entidades deberían inquirir si los artistas de Cataluña que a la pintura consagran sus talentos, cuentan ya con la preparación necesaria para entrar de lleno en el cultivo de un arte de tanta trascendencia artística como social.»³

Aquest problema és el que provoca la seva evolució ideològica des de les planes de «L'Avenç» a les de «La Veu de Catalunya» i, per tant, a la col·laboració amb la Lliga Regionalista, en una recerca —que, en darrer terme, li resultarà fracassada— per trencar l'aïllament de l'artista. Prou explícita és la seva literatura. Des de *La damisella santa* a *Els sots feréstecs*: l'artista, necessàriament aïllat per coherència amb el seu mateix caràcter d'artista, es veu dramàticament abocat al fracàs, tant en la seva missió personal, com en la col·lectiva.

Quan foren escrits els textos que publiquem, acabava de desaparèixer «L'Avenç» i el front modernista, prou coherent quan s'havia format el 1892, es trobava dividit en dos grups: el dels regeneracionistes, que iniciaven —com a mínim el sector més radicalitzat socialment— els contactes amb l'anarquisme, i el grup de l'Art per l'Art. En aquesta situació de fons, es produeix la protesta d'Yxart als mots de Casellas.

Josep Yxart, en la seva indignació, exposa una actitud que em sembla fonamental per entendre les seves posicions literàries i, per extensió, les de Joan Sardà i de Narcís Oller, és a dir, per entendre l'abast que el Naturalisme tingué en la societat catalana de l'època. És una actitud que parteix de l'experiència

2. BONIFAC: [Raimon CASELLAS], *Exposició general de Bellas-Arts de Barcelona I*, «L'Avenç», 2.ª època, any III, núm. 5 (31 de maig de 1891), p. 150.

3. R. CASELLAS, *Tercera Exposición General de Bellas Artes*. III: *Las pinturas simbólico-decorativas*, «La Vanguardia» (12 de maig de 1896).

traumàtica de la revolució de setembre de 1868 i dels fets que la seguiren i que desembocaren en la Restauració borbònica, el 1874. Em refereixo a la manca de fe en la política activa, manca de fe que té la seva contrapartida en la reducció de la política a uns principis fonamentalment ètics. Un inamovible republicanisme de principis, que se sentirà traït per la pràctica històrica concreta (com li passa a Albert, el protagonista de *Vivaniu*). Això explica la indignació —amical, però indignació al cap i a la fi— d'Yxart en la carta a Casellas. Però explica, també, moltes més coses; en concret, els límits d'un moviment, el Naturalisme, que no fou capaç de representar històricament allò que els seus pressupòsits ideològics feien preveure.

Yxart, quan va escriure la seva carta, es trobava a Tarragona, malalt ja de la tuberculosi que deu mesos després provocaria la seva mort. Així ho testimonia Rusiñol en l'explicació que va trametre a Casellas, paral·lela a la carta d'Yxart. El seu «yo no hi entenc de política», a més de traduir una realitat, tradueix una actitud militant molt més pròxima a la de Casellas que a la d'Yxart. Ni entén en política ni vol entendre-hi, però la seva posició en la lluita polític-social establerta pel Modernisme és inequívoca i prou explícita en aquest seu escrit.

Casellas, finalment, en la seva resposta a Yxart, desmunta les acusacions que li han estat fetes, per afirmar el seu esteticisme amb la més típica terminologia posada en circulació pel Modernisme. Es desmarca dels republicans i dels monàrquics (producte, en darrer terme, de la mentalitat burgesa que ell, amb menyspreu, anomena «menestral») i, també, dels anarquistes. El seu desacord amb l'aventura redemptorista de Brossa i companyia —«aquells albatos de L'Avenç»— és, també, prou clara. La carta, doncs, rera l'humor i la pirotècnia verbal, afirma un únic valor absolut: l'art.

Ja he insinuat que la polèmica és amical (i la petició del text d'«El Correo Catalán» sobre *El arte escénico en España* d'Yxart, el primer volum del qual acabava d'aparèixer publicat per «La Vanguardia», ens ho confirma): no pot ésser presa, per tant, al peu de la lletra. No per això, és menys significativa, ni perd el seu valor històric i literari. Comprenent-hi, que quedi clar, el llenguatge que s'hi usa, prou esqueixat i xavacà, especialment en Rusiñol i Casellas, que sobtarà més d'un lector, tal com la carta de Casellas sobtà J. F. Rafols⁴ quan la va veure, fa més de quaranta anys, a la Biblioteca del Cau Ferrat de Sitges, on es conserva perquè Yxart, un cop rebuda, la va trametre a Rusiñol, que havia tornat a Sitges, juntament amb una carta pròpia, en la qual comentava: «T'envio las contestacions d'EN (no't vull disgustà'en res) d'En Casellas, qu'està graciosíssim. Una cosa no li perdono: que digui *que todas me ponen*.» Yxart, doncs, li enviava les «contestacions». Devia existir, per tant, una altra carta de Casellas a Rusiñol, on s'hi feia l'afirmació que, amb tota la raó, Yxart no accepta. No l'he poguda trobar.

Les altres dues cartes, la d'Yxart i la de Rusiñol, figuren entre la correspondència de Casellas conservada pel senyor Antoni Pons, a qui dono les gràcies per haver-me'n facilitat la còpia. En l'edició crítica que n'he fet, m'he limitat a regularitzar la puntuació, l'accentuació, l'ús de les majúscules i he separat els mots aglutinats, seguint les normes habituals a casa nostra per aquesta mena d'edicions.

JORDI CASTELLANOS

4. Josep-F. RAFOLS, *Dues pintures de Joan Llimona, una damunt l'altra*, «Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona» VII (1937), p. 82.

Sr. D. Raymond Casellas

Tarragona, 14 juliol 1894

Amich y company: M'heu donat tan gran disgust ab vostre últim article, que no puch menos de desfogar-me y si no que *La Vanguardia* me la envían de franch.....deixaria la suscripció. Però'm resigno a llegir *Locos y cuerdos*, y las críticas de l'Amengual (ya veyeu que, com diu en Clarín, *estoy más gracioso que acostumbro*). A lo que no'm puch resignar és al disgust que m'heu donat. Ho dich en sèrio. ¡Una persona tan intel·ligent com vós que, si bé dieu cosas que jo ya havia dit, no s'heus^s pot negar talent! Un crítich, grassó y alegre, cosa que may s'havia vist; un caràcter noble, franch, indeperdent, que procedia de l'*Avens* en una paraula, y qu'era l'únich de la colla que, además de ésser anarquista, no dependia de la *mama!*; un home, tot un home, en fi, digne de pretendre l'*Úrsula* (que és dir-ho tot); una persona de tals prendas..... incorre en semblant renunci!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! Repetesch que parló en sèrio. M'heu dat un verdader disgust! ¡Qui ho havia de dir!...Sí senyor; sapigue[u]-ho tot; sapigueu que jo os llegia, os admirava, os alababa, os era amich,...no sols com escriptor y crítich de punta, sinó perquè ¡oh candor! os creya.....*republicà*, republicà possibilista o d'en Carvajal, o d'en Sol y Ortega (entre nosaltres no hem de mirar aqueixas petitas diferèncias de doctrina) però republicà, en fi, de conviccions. Jo'm deya: ¡quina honra pel partit y pels nostres ideals tenir un crítich axís! ...Quan'ns diguin que la República no fa res per las arts, yo, pujant a la tribuna, diré: ¡*Y el Sr. Casellas, nuestro ilustre correligionario!* ¡Quin desengany, quinas desilusions! Acabo vostre article..... y'm trobo....*¡un elogi de la puta de l'Infanta!* ¡Prou! ya'n tinch prou, may més. ¡Oh y que's veu qu'allò és un encàrrech d'en Güell! No digueu que no, perquè ho endevino.....y además m'ho van dir....Ya no crech en res, ya no crech en res!; l'art està perdut, la República també; els crítichs se doblegan: el *güellismo* fa sa entrada triomfal en vostras revistas.....y no os sóch amich!

Escolteu, ¿que'm podriau enviar el número del *Correo* que parla de mí? Sempre vostre,

Yxart

[Santiago Rusiñol a Raimon Casellas]

Noy, yo no hi entench ab això de la política, però ne deus haber fet una de grossa, de collunuda, perquè l'Yxart està desesperat. Es passeixa, tot sol, per la saleta de lectura y va dihent ab un to de veu que fa dias que no li havia sentit: «Ja no hi [ha] creèncias ni temor de Déu; la revolució del 68 no ha

5. Llegiu: *se us*.

servit de res; mira en Casellas, alaba a n'aquell bandarrot, y ens la vol fer passar per dona *conforme*, y endressada y prudenta. Yo vuy dimitir d'això de La Vanguardia. Que'm treguin la faixa. No vuy ser més ni de la particular, ni de la diària, ni de la particular y diària. Era un diari independent, y per altim⁶ en Casellas ha donat la nota política.

Yo procuro calmar-lo, dihent-li que tot això potser no serà res, però ¡cah! cada horeta ó cada horeta y mitxa, li torna a entrar el desespero. Ara mateix li portan una tassetta de Maria Lluïsa, que no sé si és per això de l'arrebato, o per curar-se algun mal que té per dintre d'aquets qu'en dihem secrets, quant comensem a tenir anys.

¿Potser sí qu'està podrit? L'home és una capsa tancada, y veix que de vegades grata a n'aquell indret que l'Úrsula ens posaba a tots tres en moviment.

De tots modos habem tingut una gran alarma. Temem que et vulguis presentar per diputat ministerial, y que t'en tinguis d'anar a Madrid. Pensa-hi bé, y creu qu'ens donarias un trastorn, pitxó que si se te'ns entreguessis a la beguda, al joch, o la prostitució, que són las tres cosas que tenen més càstich als ulls de Déu. Per la mort d'Ell, pensa que t'estimem; que aquí a Tarragona no més, que és un reconet esquifit de món (y au⁷ dich encare que l'Yxart, que hi està embadalit, s'emprenyi), aquí no més hi tens dos amichs de tot cor, que farem per tu lo que no faria una mare per un fill que li tirés per mal cap (encara que fos de faba). Pensa que nosaltres, ab aquesta soletat en què vivim, veyem las cosas més claras qu'els que viviu a n'aquet bullit de las grans poblacions; y si no au fas per nosaltres, pensa lo que disfrutarian en Galofre Oller, en Cusi y en Miquel y Badia y, sobretot, refrena't, que encare hi à misticisme, per poguer fer bonas obras.

Prou de sermons y entrem a la secció d'abrassadas.

Te n'enviem un coba. ¡Quart!

S. Rusiñol

Dóna, en nom de tots dos, una forta abrassada a n'el Sánchez.⁸

3

Sr. D. Joseph Yxart
Barcelona, 16 juliol 1894.

Estimadíssim amich:

—¡Oye! ¡Oye!...com diu aquell mano de «La Verbena», ¡Oye! ¡Oye! y...*para los pies*...o bé, proba mayorem, minorem et consequentiam, com deyam en las disertacions de l'aula de dialèctica.

Aqueixa us manca, us manca per complert en aquêt cúmulo de càrregs am qu'em voleu atribular. Sort qu'una cosa és la inculpació y un'altra la culpabilitat.

6. Llegiu: *últim*.

7. Llegiu: *bo*.

8. Modesto Sánchez Ortiz, director de «La Vanguardia».

Jo voldria saber per quins cinch sous m'atribuïu aquet delict de deserció política, suposant que m'hî fet monàrquic, després d'haber sigut republicà... ¿Jo republicà? ¿Jo afiliat als prosaics partits d'un Castelar, d'un Carvajal o de un Sol y Ortega? Jo, qu'em considero un esteta, un idealista, quasi un místich, un iluminat, gayre bé un ocultista y nigromàntich caldeu, veure'm cap a mas vellesas tatxat com partidari de la burgesa república! ¡Oh! y lo més curiós del cas és qu'a continuació em califiqueu d'anarquista...¡Anarquista y republicà! ¡Quina aberració! ¿Que ya no us recordeu d'en Caserio fent els comptes a Mr. Carnot? ⁹ Es veu ben bé qu'en aquestes qüestions *político-sociològicas*(!!) esteu a l'altura de un Salvador ¹⁰ qualsevol.

Donchs si no hi estat may republicà ¿com és possible qu'are com are ho deixi de ser? Veyeu si un argument aixís el desfà un Clarín, ni l'Úrsula, ni'l Dr. Robert, ni aquells albats de l'Avenç.

No, ni republicà ni monàrquich, mentres las repúblicas y las monarquias estiguin dirigidas per la mà del menestral. Are, si qualsevol de aquestas formas de govern prenguéis aires *atenienses*; si arribés per sort a constituir lo que podríam anomenar una *estetocràcia*...allavoras ya foran figas d'un altre pané.

Per això és que jo'm decanto cap a la banda de la gent escullida que tenen la ceba de l'art, siguin patricis o plebeyos, lo mateix si es tracta d'un[a] *primpcesa* que d'un *fabricant de draps*.¹¹ ¿Què tal? Em sembla qu'amb aquesta argumentació quedo plenament vindicat...y qu'are y sempre puch anar devant vostro y sobre tot devant de l'Úrsula am el cap (de la faba) ben alt.

Fent-me intèrprete perspicaç dels vostros desitjos, hi llegit la vostra carta an en Sánchez, y de comú acord hem ordenat a l'Administració que suspengués l'envio de <1> «La Vanguardia» que tants disgustos us ocasiona am las meas revistas de Bellas Arts. Molt cert que aixís també us veureu privat dels *cuerdos y locos* y de las críticas de l'Amengual, però m'hî afigurat qu'els goigs qu'aquêts travalls literaris us poden proporcionar no us compensarían dels trastorns qu'us produeixen els meus articles...y, fill meu, primer la salut que tot.

En quant al *recorte* del «Correo» ocupant-se de la vostra obra, ja us l'enviarà en Sánchez un dia d'aquêts, puig diu que té la precisió d'escriure-us y que de moment no troba'l *recorte* que deu tenir esbarriat per sobre la taula.

Us abraça am tota l'ànima el vostre amich,

R. Casellas

9. Es refereix a un fet ocorregut un mes abans, el 4 de juny de 1894 a Lió: Sadi Carnot, president de la República francesa, morí apunyalat per Caserio, un anarquista italià.

10. Es refereix a Salvador Sanpere i Miquel.

11. Es refereix al ja esmentat anteriorment per Yxart, Eusebi Güell.